

**MÜHARİBƏ İLLƏRİNDƏ AZƏRBAYCAN SSR TƏHSİL
MÜƏSSİSƏLƏRİNİN İŞİNDƏ NÖQSANLAR VƏ ANTİSOVET
MÜLAHİZƏLƏRİN FORMALAŞMASI ARXIV SƏNƏDLƏRİNDƏ**

*Mais İsrail oğlu Əmrahov,
Eldəniz Əliş oğlu Məmmədov
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
emrahov48@mail.ru*

Açar sözlər: *Müharibə, ümumitəhsil müəssisələri, ali məktəblər, antisovet mülahizə, antisovet əhvali-ruhiyyə*

Məqalə müharibə illərində təhsil müəssisələrinin işinin təşkilində yol verilən nöqsanlara və antisovet mülahizələrinin formalaşmasının arxiv sənədlərində əksinə həsr olunmuşdur. Müəllif Naxçıvan MSSR, Dəvəçi, İmişli, Cəbrayıl, Qusar, Cəbrayıl, Balakən, Qutqaşen (indiki Qəbələ) rayonlarında ümumtəhsil məktəblərinin və ali təhsil müəssisələrinin işini arxiv sənədlərində araşdırmış, Azərbaycan SSR XDİK-nin Azərbaycan K(b)P MK-ya ünvanlanan məktublarını təhlil etmiş, nöqsanların aradan qaldırılması sahəsində görülən tədbirləri təhlil etmişdir. Müəllifin qənaətinə görə antisovet mülahizələrin formalaşmasının əsas səbəbləri sırasında SSRİ rəhbərliyinin müttəfiq respublikalara, o sıradan Azərbaycan SSR-ə qarşı milli siyasətindəki ikili standartlar və antisovet mülahizələrin formalaşmasında rus və erməni əsilli əhali aparıcı rol oynamışdır.

**НЕДОРАБОТКИ В РАБОТЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ
УЧРЕЖДЕНИЙ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ССР В ГОДЫ ВОЙНЫ
И ФОРМИРОВАНИЕ АНТИСОВЕТСКИХ СООБРАЖЕНИЙ В
АРХИВНЫХ ДОКУМЕНТАХ**

Маис Амрахов, Эльданис Мамедов

Ключевые слова: *война, общеобразовательные учреждения, вузы, антисоветское соображение, антисоветское настроение*

Статья посвящена недостаткам, допущенным в организации работы образовательных учреждений и отражению в архивных документах процесса формирования антисоветских соображений. Автор исследовал в архивных документах работу общеобразовательных школ и

вузов в Нахичеванской АССР, и в таких районах, как Девечи, Имишли, Джабраиль, Гусар, Балаканы, Гутгашен (нынешняя Габала), анализированы письма, адресованные НКВД Азербайджанской ССР к ЦК К(б)П Азербайджана, и меры, принятые в сфере устранения недостатков. По заключению автора среди основных причин формирования антисоветских соображений ведущую роль сыграли двойные стандарты в национальной политике руководства ССР в отношении к союзным республикам, а также к Азербайджанской ССР, а также русское и армянское население.

FAULTS IN THE ACTIVITY OF AZERBAIJAN SSR EDUCATION INSTITUTIONS AND FORMATION OF ANTI-SOVIET DISCRETIONS DURING WAR YEARS IN ARCHIVE DOCUMENTS

Mais Amrahov, Eldaniz Mammadov

Key words: *War, general education institutions, higher schools, antisoviet discretion, antisoviet mood*

Article was devoted to reflection of faults made in the activity of education institutions and formation of antisoviet discetions during war years in archive documents. Author studied in archive documents the activities of general secondary schools nad higher education institutions in Nakhchivan ASSR, Davachi, Imishli,o Jabrayil, Gusar, Balakan, gutgashen (current Gabala) regions, analyzed the letters addressed to CC of Azerbaijan C(b)P of Azerbaijan SSR PCIA, and also analyzed the measures conducted in the sphere of elimination of faults. In accordance with author's conclusion, dual standards in national policy against allied republics, as well as to Azerbaijan SSR by USSR management and russian and armenian population were one of key reasons in formation of antisoviet discretion.

Giriş. Müharibənin başlanması ilə Azərbaycanın təhsil müəssisələri işini müharibə şəraitinə uyğun qurmağa başladı. Qarşıda duran ən mühüm vəzifələr sırasında məktəblilərin təhsildən yayınmasına yol verməmək, valideynləri orduya səfərbər olunmuş və ya cəbhədə həlak olmuş hərbi qulluqçuların uşaqlarının nəzarətə götürülməsi, cəbhəçi uşaqlarını uşaq müəssisələrinə yerləşdirmək, məktəblilərin hərbi vətənpərvərlik tərbiyəsini gücləndirmək və s. idi.

Müharibənin birinci iki ilində təhsilin yenidən qurulması sahəsində xeyli iş görülməsinə baxmayaraq Azərbaycan SSR-in bəzi rayon və şəhər təhsil müəssisələri qeyd olunan vəzifələrin həyata keçirilməsində nöqsanlara yol verirdilər.

Ümumtəhsil müəssisələrinin işindəki nöqsanlar. Azərbaycan SSR XDİK T.Yaqubovun 12 fevral 1942-ci il tarixli məxfi məktubunda Naxçıvan MSSR, Dəvəçi, Qusar, Jdanov (indiki Beyləqan), Göyçay, Cəbrayıl, Balakən, Qutqaşen (indiki Qəbələ) və digər rayonlarda məktəblilərin təhsilinin təşkilində ciddi nöqsanlar olduğu bildirilirdi [1]. Arayışda göstərilirdi ki, Naxçıvan MSSR məktəblərinin işində ciddi nöqsanlar müşahidə olunurdu. Leninabad orta məktəbinin hərbi rəhbəri-müəllim Əliyev Süleyman Məmməd Həsən oğlu 10-cu sinif şagirdi ilə evlənmiş və onu məktəbə buraxmamışdır. Bu səbəbdən sinfin digər qız şagirdləri məktəbə gəlməmiş və nəticədə sinif bağlanmışdır.

Təzəkənd orta məktəbinin müəllimi Abuzərli Məmmədəli antisovet əhvali-ruhiyyəli olub tədris proqramına əməl etməmiş, müəllimlər arasında intriqa yaratmış, müdafiə fonduna vəsait toplanışında antisovet hərəkətlər nümayiş etdirmişdir.

Naxçıvanın bir sıra məktəblərində 1941-1942-ci tədris ilinə hazırlıqlar qənaətbəxş olmamış, məktəblərin təmiri başa çatdırılmamışdır. Əksər məktəblər qızdırılmır. Leninabad orta məktəbində şagirdlərin məktəbdən yayınma göstəricisi 30, Təzəkənd məktəbində 35, Yaxmanın məktəbində 25, Caqrin məktəbində 40 faiz təşkil etmişdir.

Dəvəçi rayonunda fəaliyyət göstərən 46 məktəbdən 7-si orta, 17-si natamamorta, 22-si ibtidai məktəb idi. Bu məktəblərin əksəriyyətinin əsaslı təmirə, bəzilərinin isə təkrar təmirə ehtiyacı vardır. Şıxlı, Çayqaraqaşlı, Qaraçaylı, Sarvan və digər məktəblərin binaları tədris ilində keyfiyyətsiz təmir olduğundan məşğələlər üçün az yararlıdır. Yağış yağan kimi binanın üst örtüyü su buraxır, tavan dağılıb, pilləkanlar yararsız vəziyyətdədir. Rayonun məktəblərinin qısa hazırlığı qeyri-qənaətbəxş olduğundan əksəriyyət məktəblərdə şagirdlər soyuq siniflərdə dərs keçirlər. Dəvəçi Bazar orta məktəbində sinif otaqlarını qızdırmaq üçün odun olmadığından 3 gün məşğələ olmamış, 500 şagird və 18 müəllim məktəbə gəlməmişlər.

Dəvəçi məktəblərini dərslik və dərs vəsaitləri ilə təmin etməli olan qurumlar öhdəliklərini yerinə yetirməyiblər. Nəticədə əsas dərsliklər - təbiət-şünaslıq, ədəbiyyat və laboratoriya əyani vəsaitlərinin çatışmaması tədrisin keyfiyyətinə mənfi təsir göstərmişdir [2].

Məxfi məktubda tədrisin keyfiyyətinin artırılmasında məktəb kitabxanalarının əsas halqanı təşkil etdiyi vurğulanaraq bildirilirdi ki, məktəblilərə kömək üçün hər bir məktəbdə kitabxana olmalıdır. Ancaq rayonun əksəriyyət məktəblərində (Aşağı Gəndob, Şıxlı, Çöl-Quşçu və s.) kitabxana olmadığından kitablar bağlı şkaflarda saxlanılır.

Məktubda ayrı-ayrı müəllimlər və XMSŞ-nin rəhbər işçiləri tərəfindən şagirdlərlə kobud davranış hallarına yol verilməsi barədə faktlar qeyd olunmuşdur. Bildirilirdi ki, Dəvəçi Rayon Xalq Maarif Şöbəsinin müdiri Əli Cavadov, Düz-Bilic orta məktəbinin direktoru, ÜİK(b)P üzvü, rayonda qərargah rəisi vəzifəsinə irəli çəkilən Həsən Süleymanov vəzifə səlahiyyətlərindən sui-istifadə etmiş, müəllimə və rəhbər işçiyə yaraşmayan hərəkətlərə yol vermişlər. Sadalananların nəticəsində Dəvəçi rayonunda şagirdlər məktəbdən yayınmışlar. Dəvəçi-Bazar orta məktəbi 500 şagirdlə tədris ilinə başlasa da, ikinci rübün sonunda onlardan 379 nəfəri dərəcə davam etmiş, 121 şagird məktəbdən yayınmışdır. Düz-Bilic orta məktəbində tədris ilinin əvvəlinə 274 şagird olduğu halda, ikinci rübün sonuna 226 şagird qalmış, 45 şagird yayınmışdır. Bu cür vəziyyət rayonun bütün məktəblərində müşahidə olunmuşdur.

Azərbaycan SSR XDİK T.Yaqubovun 12 fevral 1942-ci il tarixli məxfi məktubunda bildirilirdi ki, Azərbaycan SSR XMK kadrlar şöbəsi pedaqoji kadrların seçilməsi ilə ciddi məşğul olmamış, nəticədə pedaqoji kollektivlərə düşmən elementlər daxil ola bilməmişlər. Məsələn, Dəvəçi-Bazar orta məktəbinin tədris hissə müdiri Salahov Əbdül Əziz oğlunun qardaşı XDİK tərəfindən həbs olunmuşdur. Kalyagin orta məktəbinin tədris hissə müdiri vəzifəsinə təyin edilən Baba Əfəndiyev dindar ailəsindən çıxmış və xalq düşməni S.M.Əfəndiyevin qohumudur. Nohurlu kənd orta məktəbinin müəllimi Məmmədov Əbdül Salam Molla Şəmsəddin oğlu keçmiş din xadiminin ailəsindəndir. Korqan məktəbinin müəllimi Orucov Pulat Heyicə oğlu qolçomaq oğludur və XDİK tərəfindən aradan götürülmüşdür. Sivan kəndində müəllim işləyən Əfəndiyev Cəfər Paşa Mirzəcəan oğlu xalq düşməni Musabəyovun qohumudur [3].

İmişli rayonunun Rəsullu, Muğanlı, Təklə və b. kənd məktəblərində yayınma halları yüksələn xətlə artmışdır. Murguzallı və Cavad-xanlı kənd sovetlərində birinci yarımildə 337 şagird məktəbdən yayınmışdır. Rayonun 10 məktəbi bağlanmış, yayınan uşaqların sayı 1.000 nəfərə çatmışdır. Qeyd edilən kənd sovetlərində ayrı-ayrı valideynlər uşaqlarını məktəbə buraxmaq istəməmişlər [4].

Dəstəfur və Göyçay rayonlarında şagirdlərin məşğələlərə davamiyyəti aşağı düşmüşdür. Göyçay rayonunun Qarabaqqal kənd məktəbində 273 şagirddən 171 nəfəri, Bığır kəndində 356 nəfərdən 114 nəfəri məktəbə davam etmişdir. Kənd sovetləri yaranmış vəziyyətlə əlaqədar heç bir əsaslı tədbir görməmişlər [5].

Cəbrayıl rayonunun Maşanlı, Qumlax, Mehdili, Xudayarlı, Cəbrayıl və digər məktəbləri təmir olunmayıb, qızdırılmır, pəncərələrə şüşə əvəzinə yazı taxtası asılmışdır. Nəticədə 587 şagird məktəbdən yayınmışdır.

Qusar rayonunda Aşağı Lağır orta məktəbinin X sinfi bağlanmış, Dahercalı məktəbinin IX-X siniflərinin bağlanması və 2 ay ərzində dərəcə

keçilməməsi səbəbli məktəblilər dərstdən yayınmışlar. Analoji vəziyyət Jdanov, İsmayılı, Qutqaşen (indiki Qəbələ) və digər rayonlarda da müşahidə olunmuşdur. Partiya təşkilatlarının rəhbər işçiləri yaranmış vəziyyəti yanacağın olmaması, səfərbərliklə bağlı uşaqların ailələrinə kömək etməsi ilə əlaqələndirmişlər.

Yaranmış vəziyyət və XDİK T.Yaqubovun arayışı əsasında Azərbaycan K(b)P MK katibi Əziz Əliyevin təklifi ilə Xalq Maarif Komissarlığı Naxçıvan MSSR, Dəvəçi, İmişli, Dəstəfur, Göyçay, Cəbrayıl, Qusar, Jdanov, İsmayılı və Qutqaşen (indiki Qəbələ) məktəblərinin işini yaxşılaşdırmaq və məktəblilərin məktəbdən yayınmasına yol verməmək məqsədilə müvafiq tədbirlər müəyyənləşdirilmişdir. Azərbaycan KP (b) P MK katibi Əziz Əliyevin 17 fevral 1942-ci il tarixli arayışından aydın olur ki, Dəvəçi rayon kooperativlər ittifaqı şəbəkəsində dərsləklərin alınması faktının yoxlanılması və müvafiq tədbirlər görülməsi barədə “Azərittifaq”a göstəriş verilmişdir. Nuxa, Ağdam, Ağdaş, Akstafa, Astara, Astraxanbazar, Balakən, Göyçay, ümumilikdə 23 rayon və Naxçıvan vilayət partiya təşkilatına məktəblərin vəziyyətini, binaların qısa hazırlığını, tədris əyani vəsaitləri və kadrlarla təminatı, məktəblərdə tədrisin keyfiyyətini yoxlamaq və müəllimlərin işində aşkar olunmuş nöqsanların təcili aradan qaldırılması üçün konkret tədbirlər görmək tapşırılmışdır [6].

1942-ci il dekabrın 16-da Azərbaycan SSR Xalq Maarif Komissarının müavini T.Q.Manvelyan Ə.Əliyevə məlumat verir ki, onun tapşırığı ilə XMK məktəblərin işində olan çatışmazlıqları aşkar etmək, nöqsanların aradan qaldırılması və məktəblərin işini yaxşılaşdırmaq üçün tədbirlər müəyyənləşdirmək məqsədilə göstərilən rayonlara öz işçilərini göndərmişdir [7].

“Azərittifaq”ın Rəyasət Heyətinin sədri də 16 dekabr 1942-ci il tarixli məktubu ilə Dəvəçi rayonundakı faktları yoxlamaq üçün Dəvəçi Rayon Kooperativlər İttifaqının sədri Babayevə göstəriş verildiyini, həmçinin Ticarət İdarəsinin əmtəəşünası Lazarevin Dəvəçi rayonuna ezam olunduğunu bildirdi [8].

Azərbaycan SSR XDİK məktubunda ali məktəblərin professor-müəllim heyətinin işi də təhlil olunurdu. Tibb institutunun professoru, bitərəf Ozerevskiy Dmitri Sergeyeviç, Sənaye institutunun professoru, bitərəf Elyaşkeviç Zinoviyev Borisoviç, həmin institutun dosenti, bitərəf İsrayıl Qarayev, ADU-nun dosenti Maqsud Cavadov və b. Qızıl Ordu hücumlarından, qoşunların müvəffəqiyyətlərindən, faşist ordusunun sıralarının pozulmasından sevindiklərini, sovet xalqının qələbəsinə əmin olduqlarını ifadə etmişlər. XDİK-nın Azərbaycan K(b)P MK-ya göndərdiyi 25 dekabr 1942-ci il tarixli arayışında [9] bildirilirdi ki, Qızıl Ordunun Stalinqrad rayonunda, orta Donbasda və Mərkəz cəbhədə hücumlarının güclənməsi ilə bağlı respublikanın ziyalıları, fəhlə və qulluqçuları və kolxozçularından çoxsaylı vətənpərvərlik fikirləri daxil olmuşdur.

Azərbaycan SSR-in ali tədris müəssisələrində antisovet əhval-ruhiyyəsi.

Azərbaycan SSR XDİK Yaqubovun Azərbaycan K(b)P MK katibi Əziz Əliyevə ünvanladığı 02 avqust 1942-ci il tarixli arayışında qeyd edilir ki, Azərbaycan SSR XDİK-nin sərəncamında olan materiallar Azərbaycan Dövlət Universitetində tədris-pedaqoji, həmçinin siyasi-tərbiyə işi istiqamətində işlərin vəziyyətinin qənaətbəxş olmadığını göstərir. Arayışda bildirilir ki, 1941-1942-ci tədris ilində tələbələrin dərəcə davamiyyəti kəskin surətdə aşağı düşmüş, əmək intizamı zəifləmiş, tədrisin keyfiyyəti pisləşmişdir. Universitetin partiya, kom-somol və ictimai təşkilatları zəif işləyirlər. Professor Mikayıl Rəfili, ədəbiyyat müəllimi Əli Sultanlı, riyaziyyatçı dosent Əşrəf Hüseynov və başqaları öz ətrafında müəllimlər qrupu formalaşdıraraq rəhbərliyi və partiya təşkilatını öz təsir dairəsinə salmağa cəhd edir, azərbaycanlı olmayan dekan və kafedra müdirlərini azərbaycanlılarla əvəz etmək istəyirlər.

Müəllimlərin digər hissəsi - ruslar: prof. Elpatevski Vladimir Sergeyeviç, Rıbinskiy Vladimir Petroviç, Udinsev Vsevolod, dosent əvəzi Qervald Aleksey Konstantinoviç və başqaları prof. Baqriya Aleksandr Vasilyeviç ətrafında qruplaşaraq rektor Ş.Əliyev və prorektor Arixkin arasındakı intriqadan istifadə edərək [10] sonuncu, həmçinin XMK kadr hazırlığı idarəsinin rəis müavini Loginovun himayəsi ilə (hansı ki, Loginov da faktiki bu qrupa daxil idi) öz vəziyyətlərini möhkəmləndirməyə can atır, azərbaycanlı müəllimləri nüfuzdan salmaq siyasəti aparırlar. Gizli mübarizə və iki qrup arasında milli antoqonizm nəticəsində universitet qarşısında vətən müharibəsi şəraitində duran mühüm vəzifə diqqətdən yayınmışdır.

Arayışda göstərilir ki, Azərbaycan Dövlət Universitetində yaranmış mənfi mənəvi iqlim professor-müəllim heyəti arasında sovet hakimiyyəti əleyhinə yad və düşmən əhval-ruhiyyənin güclənməsinə təsir etmişdir. Belə ki, ADU-nun 355 nəfərdən ibarət professor-müəllim heyətinin 70 nəfəri bu və ya digər materiallarla ali məktəbi nüfuzdan salır, bəzi müəllimlərin fikirləri mənfi əhval-ruhiyyənin yaranmasına və antisovet fikirlərin formalaşmasına zəmin yaradırdı. Onlardan bir neçəsinin fikirlərinə nəzər salmaq.

Məmməd Hüseyn Abbas Qulu oğlu Təhmasib-1907-ci ildə anadan olmuş, Naxçıvan sakini, bitərəf, filologiya elmləri namzədi, ADU-da müəllimdir. M.H.Təhmasib tacir-mülkədar ailəsindən çıxmışdır, müntəzəm olaraq əks-in-qilabi, təxribatçı şayiələr yayır, sovet hökuməti və partiya rəhbərləri haqqında yalanlar uydurur, SSRİ-nin sülhsevər siyasətini aqqersivcəsinə qiymətləndirir, SSRİ-nin Almaniya ilə müharibədə qələbəsinə inanmır, Sovet İnformasiya Bürosunun məlumatlarını yalanlayırdı [11].

Baqriy Aleksandr Vasilyeviç-1891-ci il təvəllüdü, bitərəf, ADU-nun professorudur. A.V.Baqriy çinovnik oğludur. 1937-ci ildən Ümumittifaq pantiürkist mərkəzinin üzvü, məhkum olunmuş Bəkir Çobanzadə, Əziz Qubay-dullin və Hənəfi Zeynallının, həmçinin trotskiçi B.M.Tixomirovun ifadəsinə

görə Bakı şəhərindəki rus professorları arasında Ukrayna əks-inqilabi millətçi və burjua-demokratik qrupun rəhbəridir. Düşmən elmi kadrların hazırlanmasında şübhəlidir.

Yelpatevskiy Vladimir Sergeyeviç-1907-ci il təvəllüdü, Moskvada doğulmuşdur. Biologiya elmləri doktoru, ADU-nun professorudur. Keçmiş böyük mülkədar V.S.Yelpatevski Almaniya və İtaliyada ezamiyyətdə olmuş, 1931-ci ildə keçmiş Dövlət Siyasi İdarəsi tərəfindən həbs olunmuşdur. Dövlət Siyasi İdarəsi tərəfindən məhkum olunmuş Hənəfi Zeynallı, Çobanzadə Bəkir və Əziz Qubaydullinin 1937-ci ildə ifadəsinə görə keçmiş xalqçı və əks-inqilabi İşkov-Baqriya qrupundan keçir.

Rəfili Mikayıl Hacı Həsən oğlu- 1906-cü il təvəllüdü, bitərəf, filologiya elmləri namizədi, ADU-da professor əvəzidir. M.H.Rəfili Kirovabadın (indiki Gəncə) varlı ailəsindən çıxmışdır. «Müsavat» dövründə Cəncə «İziç» Müsavat idman cəmiyyətinin fəal iştirakçılarından olmuşdur. 1927-1930-cu illərdə fəal “Müsavat” kadrları qrupunda fəaliyyət göstərmişdir. Məhkum olunmuşların birbaşa və dolayısı ilə ifadələrində burjua-millətçi və pantürkist təşkilatında Əli Nəzmi, Zeynallı Hənəfi, Əziz Qubaydullin, Bəkir Çobanzadə və başqaları kimi əks-inqilabi təşkilatın iştirakçısı olmuşdur. Universitetdə zəif partiya-komsomol və ictimai kütləvi işin nəticəsidir ki, müəllim heyətində düşmən elementlər özlərinin əks-inqilabi fəaliyyətlərini fəallaşdırmışlar [12].

1941-1942-ci illərdə ADU-nun müəllimlərindən dosent Ağasəf Fətəlizadə, Mədət İsgəndərov, Əkrəm Cəfərov və müəllim Rövşən Əfəndiyev həbs olunaraq əks-inqilabi fəaliyyətlərinə görə məhkum edildilər. 1942-ci il iyulun əvvəlində həbs olunmuş filologiya fakültəsinin II kurs tələbəsi Rzayev Məmmədhüseyn Həbib oğlu özünü günahkar hesab edərək qeyri-leqal Türkiyəyə yönələn antisovet-millətçi gənclər birləşməsinin fəal üzvlərindən olduğunu, sovet hökumətinə qarşı əks-inqilabi təslimçilik və millətçi təbliğat apardığını, əks-inqilabi vərəqələr nəşr edərək yaydığını və gənclər birləşməsinə yeni şəxslər cəlb etdiyini etiraf etmişdir.

1942-ci ilin əvvəlində əks-inqilabi fəaliyyətinə görə həbs olunan, bitərəf, tarix fakültəsinin II kurs tələbəsi Məmmədov Məmmədli Ağabala oğlu 1942-ci il iyulun 10-dakı ifadəsində yazmışdı ki, Azərbaycan müstəqil Respublika olmalıdır. Azərbaycanı heç kimdən asılı olmayan dövlət quruluşlu demokratik respublika kimi fikirləşir, Demokratik Azərbaycan Respublikasının yaranması imkanını SSRİ-nin məğlubiyyətində görür [13].

Qeyd olunanları ümumiləşdirərək belə qənaətə gəlmək olar ki, təhsil müəssisələrinin işinin təşkilində yol verilən nöqsanlara və antisovet mülahizələrinin formalaşmasının səbəbkarı kadrların düzgün seçilib yeləşdirilməsindəki nöqsanlar olmuşdur. Naxçıvan MSSR, Dəvəçi, İmişli, Gəbrayıl, Qusar, Cəbrayıl, Balakən, Qutqaşen (indiki Qəbələ) rayonlarında ümumtəhsil məktəblərinin və respublika ali təhsil müəssisələrinin işinin təhlili göstərir ki,

Azərbaycan SSR XDİK-nin, Azərbaycan K(b)P MK-nın nöqsaların aradan qaldırılması və antisovet mülahizələrin zərərsizləşdirilməsi sahəsində görülən tədbirlərinin əsasında adamların həbs edilməsi, əhali arasında qorxu hissənin formalaşdırılması təşkil etmişdir. Əslində isə antisovet mülahizələrin formalaşmasının əsas səbəbləri sırasında SSRİ rəhbərliyinin müttəfiq respublikalara, o sıradan Azərbaycan SSR-ə qarşı milli siyasətində ikili standartlar dayanırdı ki, bu cür mülahizələrin formalaşmasında rus və erməni əsilli əhali aparıcı rol oynamışdır.

ƏDƏBİYYAT

1. ARPİİSSA, f.1, siy.27, sax. vah. 160, v.284
2. ARPİİSSA, f.1, siy.27, sax. vah. 160, v.280
3. ARPİİSSA, f.1, siy.27, sax. vah. 160, v.281
4. ARPİİSSA, f.1, siy.27, sax. vah. 160, v.282-283
5. ARPİİSSA, f.1, siy.27, sax. vah. 160, v.285-286
6. ARPİİSSA, f.1, siy.27, sax. vah. 160, v.286
7. ARPİİSSA, f.1, siy.27, sax. vah. 160, v.287
8. ARPİİSSA, f.1, siy.27, sax. vah. 160, v.287
9. ARPİİSSA, f.1, siy.27, sax. vah. 160, v.276-277
10. ARPİİSSA, f.1, siy.27, sax. vah. 160, v.288
11. ARPİİSSA, f.1, siy.27, sax. vah. 160, v.289
12. ARPİİSSA, f.1, siy.27, sax. vah. 160, v. 191
13. ARPİİSSA, f.1, siy.27, sax. vah. 160, v. 192